

Kürt Kadınları Kürt Kimliğinden Arınmalı mıdır?

Kürt kadınlarının siyasi söylem içinde konumlandırılma biçimleri ve aktif siyasi özne olma süreçlerini ele alan ilk akademik çalışma Handan Çağlayan'ın doktora tezi olarak biliniyor. *Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar: Kürt Hareketinde Kadınlar ve Kadın Kimliğinin Oluşumu* (İletişim, 2007, İstanbul) başlıklı kitabı onun bu doktora tezine dayanmaktadır.

Çalışmanın yürütüldüğü 2000'lerin başında ana akım Kürt siyasi hareketi içinde yer almakta olan kadınlarla yapılan anket ve görüşmelerin esas alındığı çalışmada şu sorular öncelik kazanmış: Kadınlar siyasetin nesnesi midir, öznesi midir? Siyaset mi kadınları kadınlar mı siyaseti dönüştürür?

Zorlu bir emeğin ürünü olan bu kitabın yayınlanmasının üzerinden on yıl geçmiş olmasına rağmen ancak içeriği açısından üzerinde hala konuşulmayı hak ediyor. Kitap 2008 yılında PEN Duygu Asena ödülünü almış iki eserden biri olup, beş baskı yapmış olmasına bakılırsa önemli bir okur kesimine ulaştığı söylenebilir. Yayınlanmasından sonra hakkında yazılanlara, röportajlara ve atıflara göz atıldığında kitabın içeriği ve vardığı sonuçlar açısından genel bir kabul gördüğü söylenebilir. Bu yazının amacı, yazarın titiz emeğini ve alanının ilk ciddi çalışması oluşunu gözardı etmeksizin, çalışmanın başlangıçta ileri sürdüğü idiaları ve vardığı sonuçları, geç de olsa, tartışmaya açmaktır. Kitabın önemli bir tartışma zemini oluşturmasına rağmen Kürt kamuoyunda tartışılmamış olmasının eksikliğine dikkat çekmek çalışmak diğer bir amaçtır.

Ulusal söylemin değersizleştirilmesi

Kuzeydeki anaakım Kürt siyasetinde kadınların bilhassa 2000'li yıllardan sonraki yoğun katılımını ve bunun siyaseti dönüştürücü etkisine geçmeden önce, Çağlayan 1980'ler öncesine kadar –ya da PKKye kadar- Kürt kadınlarının toplum içindeki konumlarını ve elbette Kürt siyasi aktörlerin Kürt kadınlarına biçtikleri rolü ele alan tarihsel arkaplanı ele almış. Çoğunluğunu batılı feminist akademisyenlerin oluşturduğu milliyetçilik eleştirisi literatüründen beslenen bu arkaplan anlatımında, yazarın Kürt meselesine dair bakış açısının ve ileriki bölümlerde gördüğümüz yaklaşım biçimlerinin ve sonuçların da belirgin ipuçlarını görebiliyoruz. Zira milliyetçilerin milleti inşa süreçlerinde kadını yok saymaları, etnik ya da ulusal ideolojilerin cinsiyetlendirilmiş pratiklerine vurgu yapılarak milliyetçilik ile erillik arasındaki yakın ilişkiden sözeder. Anderson, Hobsbawn ve Gellner gibi milliyetçilik kuramcılarının eleştirelerinden de kuramsal güç alan Çağlayan için ulusalcı söylem terk edilmesi gereken bir söylemdir. Kitabın kuramsal çerçevesinde de diğer bölümlerde de genellikle ulusal söylem içinde yer alan söylemler eleştirelilik adına ikna edici olmayan karşı bir söylemle red edilir. Ulusalcılığın çetrefilli bir kavram olduğu, alanın kuramcılarının da ortak bir tanıma varamadıkları, keza farklı tarihsel ve toplumsal bağlamlarda farklı içeriklere sahip olabileceği, farklı yorumlara sahip olabileceği ihtimalini gözönünde bulundurmaz.

Öncelikle erken dönem Kürt hareketinin ve Kürt kimliğinin kemalist söyleme denk gelecek şekilde aşiret, tarikat, hilafet, taşra ekonomisi ve şeyhlik gibi modern öncesi kategorilerin oluşturduğuna vurgu yapılır. Bu anlayışa göre merkezi iktidarlara karşı gelişen isyanlar, çatışmalar bu modern-öncesi kategorileri ayakta tutmaya yöneliktir. Belli başlı Kürt

isyanlarında ulusalcı bir duygunun yer almış olabileceği fikri red edilir. Ya da bu ihtimali değerlendirmeyi gerektirecek kaynaklara ya ulaşamamış, ya uzak durulmuş ya da kaynaklarda yer alan bilgilerin iddiasını güçlendirecek olan kısmı kullanılmış. Nitekim Wadie Jwaideh'in kitabı bu son ihtimal dahilinde yer alır çünkü Jwaideh'i okuyanlar onun Kürt hareketlerini ulusalcı duygulardan azade görmediğini bilirler.

PKK öncesi Kürt kadınlara dair söylemin görünmez ya da değersiz kılınması

Kürt ulusalcı söyleminin “özgür, savaşçı ve lider kadın” söyleminin eleştiriye tabi tutulması gereken yönleri bulunmasına rağmen geleneksel kadın tipinin dışına çıkmış kadınların varlığı da görünmez kılınmaktadır. Gerekçe bu tür kadınların serbestliğinin göçebe veya yarı göçebe aşiret yapısından kaynaklandığı, liderliğin de üst tabakadan kadınları kapsayabildiği yönündedir. Halbuki görmezlikten gelmek yerine bizatihi göçebe veya yarı göçebe aşiretlerin böylesi bir kadın tipine *de* cevaz verebildiği önemsenerek daha zengin bir kavramsallaştırmanın ihtimali olarak da görülebilirdi. “Özgür, savaşçı ve lider kadın” kategorisinin ise sadece üst tabakadan kadınlara açık oluşundan dolayı geçiştirilmesi özgür kadını PKK tarihiyle özdeş kılma çabasının bir sonucu olduğunu akla getirmiyor değil. Zira modern öncesi tarihten söz ediyorsak liderlik, yöneticilik kategorileri üst tabakadan olmayan erkeklere açık mıydı ki? Dolayısıyla radikal feminist bir bakış açısı bu konuya dair fikir yürütmede eksik kalmaktadır.

Yukarıdaki kadın tanımından yola çıkarak 1980'ler öncesinde Kürt hareketlerinin zaten “özgür, savaşan ve lider” olan kadının konumunu değiştirmeye gerek duymadıkları iddiası da (s.76) varolan toplumsal ve ekonomik koşulların dışında değerlendirilmesi önemli bir tartışma konusudur. Evet üzerinde önemle durulan kadına atfedilen “otantik öz” ciddi bir yapısökümünü hakediyor ancak bunun Kürt milliyetçiliği bağlamında kadınların eğitiminin önünde engel olmuş olduğunu ileri sürmek erken varılmış bir sonuç izlenimi vermektedir. Hacı Qadirê Koyî, Cegerxwîn, Evdila Goran'ın eserleri, ilk dönem Kürt dergi ve gazetelerinin ve aydınlarının söylemleri bu yargıyı rahatlıkla çürütebilecek verilerle doludur. Kürt Kadınları Teali Cemiyeti'nden (1919) ise hiç sözedilmemiş!

Bazı Kürt kadınlarının Cumhuriyet dönemi isyanlarında, günümüz kadın gerillalardan farklı olarak, eşlerinin yanında da olsa yer almış olmaları ve isyanlardaki etkinlikleri Türk resmi tarihinden sonra bu kez yakın dönem Kürt resmi tarihi tarafından da görünmez kılınmaktadır. Çağlayan'ın da yaklaşımı pek farklı değil. Kaynak olarak kullandığı dönemin siyasi aktörlerinin anı kitapları objektif olmayıp “propaganda amaçlı kurgu” (s.79) eserler milliyetçi söylem örnekleri olarak önemsizleştirilmektedir. Koçgiri ayaklanması lideri Alişêr'in eşi Zarife'nin eşinin intikamını almaya çalışırken öldürülmüş olması da bir kurgu mudur ya da dikkate almaya değmez mi diye sormadan geçemiyor insan (s.80). Ya da Zerife hanım ve Ağrı Dağı isyanının kadın kahramanlarından Hedêyê ve Besra gibi her türden acıyı yaşamış kadınları nereye koymak gerekiyor?

PKK hareketi ve kadınlar

Politik mobilizasyonun 1980'ler sonrasına giriş niteliğindeki sayfalarda kentlerdeki kimlik arayışından ve Kürt hareketinin 'ortaya çıkması'nı daha çok ekonomik koşullar

üzerinden ele almaktadır. Ancak anlıyoruz ki Çağlayan'ın burada 'Kürt hareketi' ile anlatmak istediği aslında PKK hareketinin kitleselleşmesi. PKK hareketinin tüm Kürtleri temsil ettiği sonucu çıkıyor. Ancak ilerleyen sayfalarda sol bir Kürt hareketi yaratmaya çalışan PKK'nin kendisinin tüm Kürtleri kapsama iddiası taşımadığı (s.96) belirtilerek yukarıda adlandırmayı çürütmüş olur.

1980'lerden başlayarak PKK hareketi içinde kadınların rolü ve 'kurtarılacak kadın'dan 'özgürleştirecek kadın' doğru giden evrim ele alınır. Anlayabildiğimiz kadarıyla özgürleştirme, özgürleşme kavramları 1993 yılında devlet fikrinin terk edilmesiyle birlikte ulusal çağrışımlarından arındırılmıştır. Kadınlar "iktidar için değil özgürlük için mücadele" döneminin özneleri olarak öne çıkarılarak, ekolojik demokratik toplum söylemiyle beraber devlet hedefli siyasetin yerine ikame edilmişlerdir. Yazar bundan sonra artık herhangi bir eleştirel tavırdan uzaktır ve kendisiyle arasına mesafe koyduğu etnik kimlik/ulusalcılık söylemi belirsizleşmeye başlamıştır.

PKK'nin yeni döneminde kadınların sadece kadın hakları bağlamında politikleşmeleri ele alınır. Kadınlardan oluşan devasa bir kadın kitlesini başlangıçta harekete geçiren şey Kürt olmaktan kaynaklı uğradıkları mağduriyetler olsa da sonrasında kadın olmaktan kaynaklı hakları öne çıkmıştır, ulusal/etnik kimlikleri geri planda kalmaya başlamıştır. Anne kimlikleri üzerinden tanınan ve otantik gösterenlerin taşıyıcıları olan geleneksel kadınlar kendilerini Kürt olarak tanımlarken, bunun dışında kalan ve geleneksel yaşam biçiminden uzaklaşmış olanlar kendilerini sadece kadın olarak tanımlıyorlar. Milliyetçi olmadıklarını vurguluyorlar (s.180-2). Çağlayan Kürt ve Türk kadın tanımlarını da türdeş bir bütünlük arz etmedikleri gerekçesiyle red ederken (s.193), görüşmek yaptığı kadınların Kürt olmaktan kaynaklı mağduriyetlerinin kendilerini oraya taşıdığını neredeyse unutmuş gibidir.

Etnik kimlik ya da kolektif kimliğin etnik boyutunun öne çıkarılmasının toplumsal cinsiyet ve sınıfsal konuma dayalı eşitsizliklerin gözardı edilmesine yol açacağı endişesi defalarca dile getirilir. Farklı kimliklerin birbirleriyle nasıl birarada olacakları üzerinde durmak yerine etnik kimliğin sakıncalarına vurgu yapılarak aşılması –bkz. ulus-devleti aşmak!- önerilir. Akabinde şöyle sorası geliyor insanın. Kürtlerin dünyadaki diğer kızkardeşleri de acaba etnik/ulusal kimliklerinden ne kadar sıyrılmışlar acaba? Yoksa onlar etnik/ulusal kimlikleri üzerinden ayrıma maruz kalmadıkları için gündeme getirmeleri ya da bu alanda bir hak arayışına girmelerine zaten gerek mi yok?

Etnik kimliğin her daim öne çıkarılmasının sınıfsal ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin üzerini örttüğü elbette tartışılmalıdır. Peki, sadece kadın kimliği ve haklarının her daim öne çıkarılmasının etnik/ulusal eşitsizliklerin üzerini örtüyor olmasını ne zaman konuşacağız? İkisinden birinde ısrar etmek yerine niye kadın kimliği ile Kürt kimliğinin biraradalığı üzerinde kafa yormayalım? Toplumsal cinsiyet eşitliği ulusalcı bir söylem çerçevesinde müzakere edilemez mi? Kadın-erkek eşitliği talebi bir ulusun eşit vatandaşları olma talebine dönüşemez mi? Güçlülük politik alana dahil olabilmiş kadınların eylemliliklerini sadece kadın hakları mücadelesiyle sınırlamak, hatta ulusal kimlikten arınmalarını hedeflemek onları yeni bir sınırın içine hapsetmek değil midir?

